

planinskim gospodarstvom. Pred leti se je tega koristnega dela lotil Metod Vojvodova. Njegovi poglobitvi izsledki so objavljeni v razpravi, o kateri poročamo.

Svoje študijsko delo opravlja avtor v osmih zaokroženih poglavjih*. V prvem je orisana razširjenost planin in planšarski način gospodarjenja v slovenskih Alpah ter naravogeografske karakteristike planin. V drugem poglavju govori o lastniških odnosih na planinskih območjih in o njihovih spremembah po drugi svetovni vojni. V tretjem delu študije pa je označena mnogotera problematika planšarskega osebjia po planinah.

V četrtem poglavju so prikazane spremembe v površinskem obsegu izrabe planin in v naslednjem poglavju spremembe v številu živinske črede po planinah. Vse to je neposredno vplivalo na spremembe planinskega gospodarstva, o čemer avtor razpravlja v šestem poglavju, kjer so prikazane razlike med nekdanjimi privatnimi in srenjskimi planinami, pa med mlečnimi in drugimi planinskimi pašnimi območji. Nadalje je v tem poglavju orisan pašni režim, podane so regionalne razlike v dolžini pašne dobe in prikazane spremembe nekdanjih mlečnih planin v mešane idr. V sedmem poglavju pa je prikazano razmerje med novodobnim turizmom in planinskim gospodarstvom ter prodiranje različnih tipov turističnih objektov na planine.

Osmo poglavje podaja pregled planinskih območij v slovenskih Alpah. Avtor razlikuje 13 takih območij in sicer: bohinjsko, tolmínsko, kobariško, bovško, območje Zgoranje Savske doline, območje Bleda z Dobravami, območje Baške grape, območje Saleške doline, območje srednjih Karavank, območje Jezerškega in Kamniških Alp, Menino, zgornjesavinjsko območje in območje severovzhodnih Karavank.

Ob prebiranju Vojvodove razprave se ne moremo znebiti vtisa, da se skozi celotno njegovo delo prepletajo ugotovitve in spoznanja vseh naših starejših proučevalcev te zvrsti kmečkega gospodarstva. Pri tem pa vendarle moramo upoštevati, da je takšen prikaz tujim strokovnim krogom, ki jim je problematika našega planinskega gospodarstva neznana ali vsaj površno poznana, tudi najbolj ustrezen. Avtorju je treba dati vse priznanje za plastičen in nazoren prikaz sodobne geografske problematike naših planin, za oris vseh pomembnejših regionalnih razlik, ki so neposreden odsev socialne in gospodarske diferenciacije našega prostora.

Tudi vsi trije večbarvni kartogrami, ki jih je po avtorjevi zasnovi in podlogi izdelal G. Koch, kartograf münchenske univerze, so izredne dokumentne vrednosti. Opremljeni so z ustreznimi dvojezičnimi legendami (v nemščini in slovenščini). Tudi krajši povzetek razprave je napisan v slovenskem jeziku, kratka uvodna beseda pa je napisana še v angleščini, francoščini in ruščini.

V sklepnem delu publikacije je še objavljen krajši prispevek K. Rupperta z naslovom »Probleme de Almwirtschaft in den slowenischen Alpen«, s podnaslovom »Agrarlandschaft im Wandel der Sozialstruktur« (str. 55-55).

Poročilo naj sklenem z mislijo, da je Vojvodova študija o planinah v slovenskih Alpah pomemben doprinos k spoznavanju in vrednotenju te tako samosvoje veje kmetijske dejavnosti. Ohenem pa želim, da bi pomenila tudi za druge geografe v alpskih deželah močno vzpodbudo pri proučevanju njihovih planinskih predelov. Saj je Vojvodovo delo, kot izvemo iz Ruppertovega predgovora (str. 7), prva monografija iz serije podobnih za druga alpska področja.

Milan Natek

Andreas Moritsch, Das nahe Triester Hinterland. Zur wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas, Veröffentlichungen des Instituts für osteuropäische Geschichte und Südostforschung der Universität Wien, Band VII, H. Böhlhaus Nachf., Wien-Köln-Graz 1969. Strani 160, 10 kart na 5 prilogah, 10 fotografij.

* Ker v tem »Geografskem vestniku« objavljamo v slovenščini zelo skrajšan izveček iz Vojvodove študije, izpuščamo iz tega poročila podrobnejšo navedbo njene vsebine in povzemanje konkretnih podakov. — Uredništvo.

Delo je doktorska disertacija, ki jo je avtor leta 1967 predložil filozofski fakulteti dunajske univerze. Mentor mu je bil prof. Hans Bobek, ki je izbral tudi predel raziskovanja in to s pomočjo ravnatelja Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani prof. V. Klemenčiča. Ta inštitut je avtorju tudi pomagal pri iskanju gradiva, bivanje v Sloveniji pa mu je omogočila izmenjalna jugoslovansko-avstrijska štipendija. Ker je avtor po rodu iz spodnje Ziljske doline, mu je raziskovalno delo močno olajšalo popolno obvladanje slovenščine.

S študijo je imel Moritsch namen, da nam pokaže razvoj gospodarskih in socialnih razmer ter ustreznih učinkov v kulturni pokrajini ožjega tržaškega zaledja v zadnjem poldrugem stoletju, to je nekako od časa franciscejskega katastra dalje. Razen samega franciscejskega katastra, do katerega se je dokopal v tržaški katastrski upravi, so mu dobro služili temu katastru priloženi izčrpani davčni cenilni operati, ki vsebujejo mnogo statističnih podatkov o takratnem prebivalstvu, posestnih razmerah, številu živine itd. Tudi za poznejši razvoj si je znal poiskati ustrezne statistične vire, uporabil pa je tudi v glavnem vso razpoložljivo, na žalost ne kaj posebno obilno literaturo.

Za podrobno proučitev razvoja v ožjem tržaškem zaledju, v katerem se od morja proti zaledju tako značilno stopnjujejo že fizičnogeografske, zlasti klimatske razmere, kjer pa hkrati odseva ves razvoj Trsta v 19. in 20. stoletju ter tamkajšnje spremembe političnih mej od prve svetovne vojne dalje, si je avtor izbral kot reprezentativne sonde osem katastrskih občin, in sicer Ankanan, Škofije, Slap (pri Vipavi), Barko (v Brkinih), Tomaj, Razdrto, Senožeče in Divačo. Izbral si jih je z namenom, da bi prišle do izraza razlike v naravnem okolju na apnencu (Tomaj, Senožeče, Divača) in na flišu (Ankanan, Škofije, Slap, Barka in Razdrto), nadalje v obravnavanem razdobju spremenljiva prometna vloga glede na staro tržaško cesto (Razdrto, Senožeče, Divača), različna oddaljenost od Trsta in hkrati od morja v zaledje naglo se spreminjajoča višinska in s tem klimatska lega, posebnosti znotraj obmestja mediteranskega mesta (Ankanan), vpliv industrije, ki je vzrasla že po priključitvi teh krajev k Jugoslaviji (Senožeče) ter vpliv nastanka družbenih kmetijskih obratov, prav tako po priključitvi k Jugoslaviji (Ankanan, Tomaj, Razdrto s pripadajočim Ubelskim). Za vsako katastrsko občino je avtor uvodoma na kratko prikazal glavne poteze položaja in naravnega okolja, nadalje — kjer je bilo to potrebno in mogoče — razvoj do začetka 19. stoletja, naselbinsko in poljsko-razdelitveno sliko na začetku 19. stoletja, takratno socialno in gospodarsko strukturo ter povečini tudi značaj kmetijstva, nato razvoj do leta 1918. razvoj v predvojni dobi, ko so ti kraji pripadali Italiji in najnovejši razvoj pod Jugoslavijo. K obravnavi vsake katastrske občine je dodal še številne tabele, predvsem o razvoju prebivalstva, stanja živine in zemljiških kategorij od začetka 19. stol. do danes. Za vsako katastrsko občino je dodal tudi starostno piramido, posebno dragocene pa so barvne karte izrabe tal po stanju v franciscejskem katastru in po stanju leta 1965/66. Na žalost mu verjetno tiskovni stroški niso dopuščali, da bi objavil te karte za vseh osem katastrskih občin, objavljene so namreč samo za Ankanan s Škofijami, za Slap, za Tomaj in za Razdrto.

Na osnovi naštetih reprezentativnih sond ter dopolnilnih terenskih in drugih opazovanj izven njih je avtor skušal svoje podrobne ugotovitve raztegniti na vse ožje tržaško zaledje in nam naslikati njegov razvoj v celoti po istih razdobjih, po katerih je obdelal posamezne katastrske občine: pregled razvoja do začetka 19. stoletja, stanje na začetku 19. stoletja, razvoj od tedaj do konca avstro-ogrske monarhije, razvoj v italijanskem razdobju in razvoj po priključitvi k Jugoslaviji. Pri tem je skušal na osnovi izhodiščnega prereza iz časa franciscejskega katastra vse obravnavano področje razčleniti na posamezne družbeno-gospodarske enote oz. tipe. Te enote naj bi bile: 1. *Flišna območja*, ki bi se še naprej delila na: a) pokrajino mešanih kultur (Ankanan-Škofije) z veleposestniškimi obrati (*cortivi*) na najugodnejših, zložitih tleh, z obrati mešanskih obdelovalcev (>paolanov< ali >popolanov<) in s kmečkimi vasmi na bolj nagnjenem svetu, kar se ujema tudi s pokrajinsko razliko med razloženimi naselji in >kasetami< paolanov ter sklenjenimi vasmi s posestjo, silno razdrobljeno na kulturne terase; b) vinogradniško pokrajino (Slap), c) njivsko-travniško po-

krajino v Postojnski kotlini (Ubelsko), in d) njivsko-gozdno pokrajino v Brkinih (Barka). — 2) K r a š k a o b m o č j a, ki jih v celoti označuje ograjenost obdelovalnega sveta z ogradami, ki pa bi se delila dalje na a) »teranski« Kras (Tomaj) z najugodnejšimi pogoji za poljedelstvo in vinogradništvo, b) pašno-travniški Kras (Senožeče in Podgrajsko podolje) in na c) gozdno-pašni Kras v višinah od 600 do 700 m. — 3. Kraji ob glavnih prometnih poteh, ki so sodoživljali razkroj in propad tovarništva in furmanstva (Senožeče, Razdrto). — 4. Kraji ob vodi, primerni za izrabo v obliki mlinov in žag (Rižana, Rozandra, Pivka).

Tako tipizirane prostorske enote rabijo nato avtorju za sintetični prikaz sprememb v vseh naslednjih razdobjih do danes. Nemogoče jih je vse v tem kratkem poročilu naštet. Naj opozorimo samo na najznačilnejše. V času od franciscejskega katastra do propada Avstro-Ogrske bistveno vplivajo vzpon Trsta, zgraditev železnice s propadom furmanstva, bolezenska kriza vinske trte, nazadovanje ovčarstva in pogozdovanje krasa. Močne spremembe doživlja v tem času predel mešanih kultur, ki se ponekod spreminjajo iz »klasičnih« v obmestne vrtnarske, namesto opornih drevesnih vrst za vinsko trto pa se uveljavljajo značilni »latniki«. Ob prelomu stoletja se poleg krize na vinskih tržiščih prične kriza tudi za vrtnarstvo. Za vinogradniško pokrajino flišnega področja (Pivavska dolina) je značilna utrditev kmečkega vinogradništva, v njivsko-travniški in njivsko-gozdni flišni pokrajini v zaledju pa pride do močnega izseljevanja. Na Krasu doživlja »teranski« Kras konjunkturo terana, po drugi strani pa propad pašništva, zlasti ovčrskega. Kraji ob veliki cesti se morajo zaradi propada voznitva preusmeriti (v mlečno živinorejo), kraji ob železnici (Postojna, Sežana, Divača) pa okrepe svojo prometno funkcijo. Za italijansko razdobje je na splošno značilen gospodarski zastoj, združen z izseljevanjem (tudi politično-nacionalnim), v kmetijstvu krčenje vinogradniških površin v prid pšeničnih njiv, po drugi strani pa konjunktura za oglarje (Čičarija) ter za žage in lesno predelovalno industrijo (Zgornja Pivka). Po priključitvi k Jugoslaviji pa pride do velikih prebivalstvenih premikov (odselsevanje »optantov«, doseljevanje iz slovenskega zaledja), do nastanka nekaterih industrijskih podjetij v obalnih krajih, pa tudi ponekod v zaledju (Senožeče), do agrarne reforme, do nastanka družbenih kmetijskih obratov, do stopnjevanega »bega z dežele« in pomanjkanja agrarne delovne sile, po letu 1954 pa do malega obmejnega prometa. V primorskem flišnem predelu spremlja vse to dokončni propad »mešanih kultur«, obsežno opuščanje »kulturnih teras«, v vinogradniškem flišnem svetu zavre intenzivno vinogradništvo proces ozelenjevanja, ki pa je nadvse močan v njivsko-travniških (Postojnska kotlina) in njivsko-gozdnih predelih (Brkinih). Na »teranskem« Krasu ima trta še vedno konjunkturo ter se širi na račun njiv, opuščajo pa se vse bolj nekdani, kamenja očiščeni »gozdni travniki«. Povsod pa se prava kmečka gospodarstva le še izjemoma drže, povečini ostajajo brez dedičev in se spreminjajo v mešana (*Nebenerwerbsbetriebe*).

Moritscheva študija pomeni bogat in soliden prispevek k raziskovanju preoblikovanja slovenske podeželske pokrajine in njene strukture. Dragocena nam je tembolj, ker se metodološko močno ujema z našimi raziskovanji, ker pri tem nikakor ne zanemarija zgodovinsko-genetskega in fiziognomskega vidika in ker nam je proučila področje, ki smo ga pri naših dosedanjih podobnih raziskavah iz raznih razlogov pustili precej ob strani. Odlikuje jo solidnost, temeljitost in kritična previdnost pri posploševanjih. Če bi hoteli vendar pristaviti tudi kako kritično pripombo, bi zadevala morda fizično-geografske uvode, ki se včasih malo premalo opirajo na novejšo literaturo (npr. pri navedbah o naravni vegetaciji na Wraberjeve in druge novejše opredelitve), pa sorazmerno neenakomernost v obravnavanju posameznih razdobj (razmeroma kratko obravnavanje vsega razvoja od franciscejskega katastra do 1918, pa tudi italijanskega razdobja), kar pa opravičuje neprimerno večje bogastvo virov za začetek 19. stoletja (franciscejski kataster s cenilnimi operati) in za današnje stanje (današnje statistike ter proučevanja na terenu).

Svetozar Ilešič